

A Viziváros római kori beépítettségének kutatása 1991-1994.

A Viziváros területe földrajzi adottságánál fogva az őskortól kezdve kedvező lehetőségeket nyújtott az emberi településre őskori és kelta településnyomok vallanak az időszámításunk előtti évszázadok embereinek itteni életéről.

A római korban e terület nem csupán helyi, hanem a római birodalmi határ, a pannoniai limes kiépülése szempontjából is kiemelkedő jelentőségűvé vált. Az időszámításunk kezdete körüli évtizedekben érte el a hatalmas világbirodalom végső kiterjedését északi irányban, és határává a Duna folyam vált, mely hadászati és kereskedelmi szempontból is összekötő kapocs volt a keleti és nyugati provinciák között. Partvonalán fokozatosan épült ki az a védelmi rendszer /legiótáborok, segédcsapattáborok, őrtornyok/, melyek feladata a barbár törzsek megmegújuló támadásainak visszaverése volt. A fallal, védősáncsal, árokkal körülvett, kezdetben föld-fa konstrukciós, majd később kőből épített táborok meghatározott séma szerint épültek. A nagyjából téglalap alaprajzú táborok falain a négy égtáj felé kapuk nyíltak, ezeket utak kötötték össze. E főutak kereszteződésénél

Research into the Roman Period settlement patterns in the Viziváros area of Budapest between 1991 and 1994

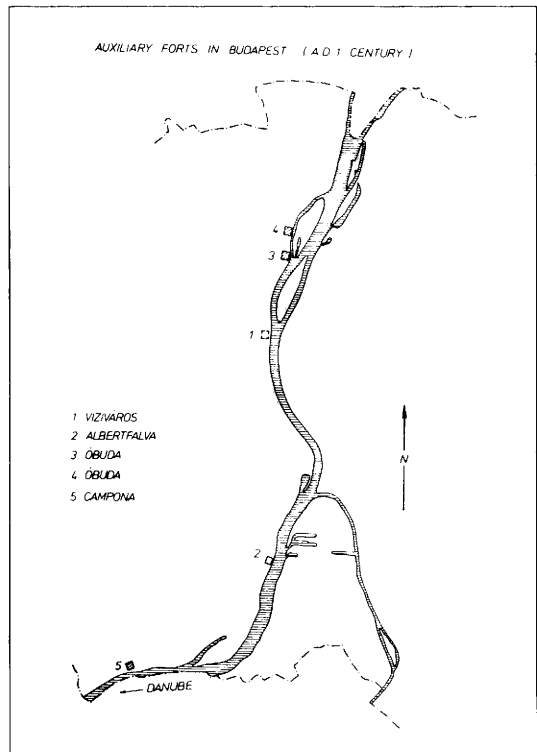
Due to its favorable geographical properties, the Viziváros area has been inhabited since prehistoric times. The centuries before Christ are represented here by the presence of prehistoric and Celtic settlement remains.

During the Roman Period this territory gained in importance beyond its local significance. It became part of the Pannonian limes section of the Roman Empire. During the early decades of the first century the huge empire reached its greatest extent towards the north, the Danube river becoming its northern boundary. The river served as an important link between the western and eastern provinces both from a military and a commercial point of view. Along its banks, a defense system was gradually developed which included forts of both legions and auxiliary units, watch-towers etc. which were supposed to resist renewed attacks by Barbarian tribes. Forts first made from earth and timber then reinforced with stone structures were surrounded by walls, earthworks and ditches following a well-defined scheme. Gates, connected to roads, opened to all four cardinal directions in each of the four corners of forts having a, more-or-less,

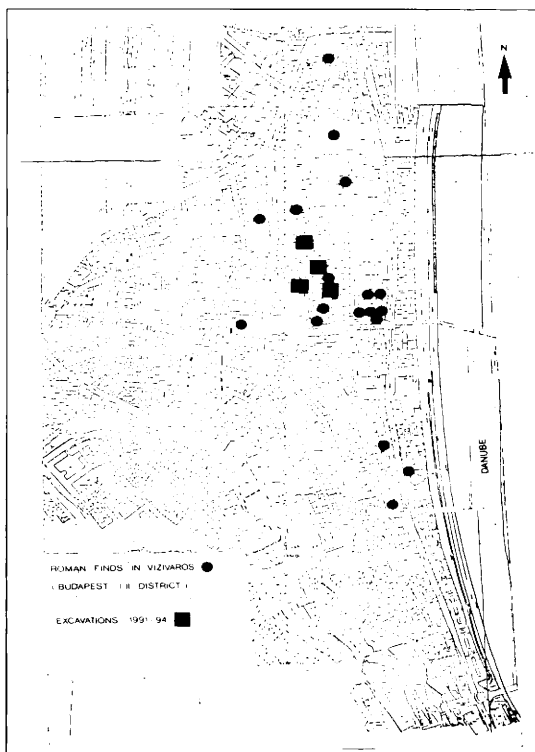
volt a tábor központi épülete, az ún. *principia*. Ennek udvarán tartották a díszszemléket, ítélethirdetéseket. Magában az épületben volt a tulajdonképpeni parancsnokság és a táborosztályok a csapat hadijelvényeivel és a hadipénztárral. A szabályos úthálózattal részekre osztott tábor belsejében meghatározott rend szerint helyezkedtek el a tiszti- és közlegényszállások, a gazdasági épületek stb. A táborok körül rövidesen létrejöttek a már nem szabályos alaprajzú, polgári jellegű települések /*canabae legionis*, *vicus militaris*/, ahol a katonák hozzátartozói, iparosok, kiszolgált katonák telepedtek le. A táborokat jó minőségű utak kötötték össze, melyek mentén húzódnak a korai temetők.

A budapesti Duna-szakaszon, a Nagytéténytől Óbudáig kiépülő táborok sorában (4.kép.) a legkorábbi a Bem tér környékére helyezi a kutatás. Mivel védműveit eddig nem sikerült megtalálni, pontos fekvése egyelőre nem határozható meg. Az 500 főnyi lovas katonának helyet adó lovas segédcsoport /*ala*/ tábor első helyőrsége a Dalmáciából Kr.u. 50 körüli idevezé-

oblong shape. The central building in these settlements (*principia*) lay at the crossing of the two roads. Military parades and announcements of sentences were organized in the courtyard of this building. The military headquarters and the fort's sanctuary housing the military unit's insignia and cash lay within the building. The locations of officers' lodgings, barracks, economic buildings etc. followed a clearly defined pattern within the area of the fort that was divided



4. kép



5. kép

nyelt *ala Hispanorum I* nevű csapat volt. Ezt a csapatot a Noricumból érkezett *ala I Hispanorum Auriana* váltotta fel, mely a 2. század első évtizedéig állomásozott itt, majd Raetiába helyezték át.

A katonai település emlékei a Vizivárosban már több helyütt napvilágra kerültek (5.kép). Az *ala* tábor katonáinak sírkövei nagyjából a mai Fő utca vonalában haladó limes út mentén kerültek elő. A Csalogány utca és a Gyorskocsi utca sarkán egy

by a regular road system. The forts were soon surrounded by settlements with irregular layouts and of civilian character (*canabae legionis*, *vicus militaris*), occupied by the families of soldiers, craftspeople and retired soldiers. The forts were connected by good roads, along which the cemeteries were laid out.

Research has identified the fort near today's Bem Square as the earliest within the series of forts that spread along the Danube's Budapest section between Nagytétény in the south and Óbuda in the north (Figure 4). The first personnel in this fort housing a 500 man cavalry *ala* was provided by the

unit named *ala Hispanorum I* that was dispatched here from Dalmatia around A. D. 50. This unit was replaced by the *ala I Hispanorum Auriana* which arrived from Noricum and then was moved on to Raetia during the first decade of the A. D. 2nd century. Monuments from the military settlement have come to light at various points around the Viziváros settlement (Figure 5.). Tombstones of soldiers from the *ala* fort have been found along the limes road that lay,

nyugat felé, a Pasarét irányába elágazó utat és épületrészleteket tártak fel épületalapozás közben, az 1940-es években. A Gyorskocsi utca és Medve utca között észak-déli irányú út, valamint épületrészletek és járósíntek kerültek napvilágra. A Külügyminisztérium új épülete alatt, és ettől nyugatra út- és csatornarészleteket, épületfalakat és egy római kori cölöpköteg nyomait figyelték meg leletmentés során. A Medve u. 42. számú telken római épületrészleteket, a Horvát u.12-26.sz. telkeken római kemencéket, a Fő u. és a Ganz u. sarkán fürdőhelységes, falfestményes épületek részleteit tárták fel.

Az újabb kutatások 1991-ben, a Külügyminisztérium tervezett bővítéséhez kapcsolódóan indultak meg. A Gyorskocsi u. 26. sz. telken, a Külügyminisztérium költségén végzett ásatás során újabb római kori út- és épületrészletek, padló- és járósíntek kerültek napvilágra. Az előkerült falfestménytöredékek a hajdani épületek gazdag díszítéséről tanúskodnak. A járósíntek alatt még korábbi faszervezetű építmény maradványait találtuk meg. Az előkerült leletanyagból a gazdag kora-római kerámia anyag, a fibulák/ruhakapcsoló tűk/, és érmeek említésre méltóak. Különösen jelentősek az Itáliából és Közép-Galliából származó import luxuserámia, az ún. terra sigillata töredékek.

more-or-less, under today's Fő Street. An access road running to the west (in the direction of Pasarét district) as well as remains of houses were uncovered at the intersection of Csalogány and Gyorskocsi Streets as the foundations of a building were dug during the 1940's. A road running north - south and additional house remains with floor surfaces came to light in the area between Gyorskocsi and Medve Streets. Under the building of the Foreign Ministry and in the adjacent area to the west, sections of a channel, walls of buildings and traces of a bunch of Roman Period posts were observed during the course of rescue excavations. Remains of Roman Period building were identified at lot 42 Medve Street while Roman Period ovens appeared at lot 12-26 Horvát Street. At the corner of Fő and Ganz Streets details of a house with bath and wall paintings were excavated.

Recent research started in 1991, in connection with the planned expansion of the Foreign Ministry. At lot 26 Gyorskocsi Street, excavations financed by the Foreign Ministry revealed additional sections of Roman Period roads and buildings, floors and habitation surfaces. Fragments of wall paintings brought to light here bear witness to the rich way in which these buildings could be decorated. Remains of an additional wooden house structure were found below these habita-

Az 1991-es kutatások eredményei alapján, a Budapesti Történeti Múzeum költségvetéséből, ill. a II. kerületi Önkormányzat támogatásával folytatódtak a feltárások 1992-ben, a fenti telken. Az előkerült újabb épületrészletek és leletanyag igazolta a feltevést, hogy itt egy jelentős római kori település maradványait találtuk meg, mely az eddigi ismereteinkkel ellentétben még a 4. században is fennállt.

E feltárással egyidőben, a Medve u. 22-30. sz. telken régészeti objektumokat rongáltak meg egy magánépítkezés földmunkáival. Az építkezés felfüggesztése után végzett kutatások a római kori település újabb fontos részleteit tisztázták. Ennek során utakat, terrazzópadlós, falfestményes épületek részleteit tártuk fel.

Az újabb kutatások alapján a Budapesti Történeti Múzeum kezdeményezte a veszélyeztetett telkek régészeti védettség alá helyezését, hogy a várható építkezések megkezdése előtt azok kutatása megtörténjen.

A régészeti védettség jogerőre emelkedése előtt indult meg a Középeurópai Hitelbank építkezése a Medve u. 4-14. sz. telken 1994 januárjában. Így itt a kutatásokra csak részleges lehetőség nyílt. Azonban így is számos olyan fontos adat birtokába jutott a régészeti kutatás, amely a további munkák szempontjából igen nagy jelentőségű volt. Az előkerült utak és épületrészletek

tion surfaces. Of the artifactual material collected here the rich assemblage of early Roman Period sherds, fibulae and coins are worth mentioning. Fragments of Samian ware, a luxury product imported from Italy and central Gallia, are especially significant.

On the basis of the 1991 results, excavations continued at this site in 1992. That work was financed by the Budapest History Museum and the Local Government of the capital's II District. The newly recovered house remains as well as artifacts supported the hypothesis that a significant Roman Period settlement had been found here which, in contrast to our previous understanding, survived here until the 4th century.

Simultaneously with these excavations, earth moving damaged archaeological features as the result of private construction at lot 22-30 Medve Street. Research carried out following the suspension of construction work revealed new, important details of the Roman Period settlement. During this work details of roads as well as buildings with wall paintings and terrazzo floors were brought to light.

On the basis of recent investigations, the Budapest History Museum initiated the archaeological protection of the lots at risk in order to guarantee that future construction will be preceded by archaeological rescue work.

The construction of the Central European Credit Bank started at lots 4-

lehetővé tették a római kori település szerkezet rekonstrukcióját a Csalogány u. - Medve u. - Kacska u. - Gyorskocsi u. térségében, mely a környező telkeken prognosztizálható régészeti leletek szempontjából is alapvető jelentőségűek voltak. Az előkerült gazdag kisleletanyag /érmek, terra sigillaták/ Pannónia római kori megszállásának kérdéséhez szolgáltat fontos adatokat.

1994. május-november folyamán, a Medve utcai iskola bővítését megelőzően került sor a Medve u. 9-13. sz. telken régészeti kutatásra a II. kerületi Önkormányzat finanszírozásával. A feltárás eredménye minden várakozást felülmúlt (ld. a címlapon).

A törökkori és újkori bolygatások ellenére olyan jó állapotban megmaradt római kori út- és épületrészletek kerültek napvilágra, melyhez hasonlóak Budapest területén csak az Óbudai legiótábor és az Aquincumi polgárváros területén láthatók. A kelet-nyugati irányú 5 m széles, nagyméretű mészkőlapokkal fedett csatornás út mellett elhelyezkedő épület fala több, mint 20 méter hosszan megmaradt. (6.kép.) Felmenő falai átlagosan 60 cm magasan állnak. Több helyiségsorát tudtuk megfigyelni, melyet már a római korban többször átépítettek. A legkésőbbi átépítésből egy padlófűtéses helyiség fűtőfolyosójának részlete került napvilágra, a padlót tartó oszlopok maradványaival. Az ebből előkerült

14 Medve street in January 1994, before the legal procedure of archaeological protection was accomplished. Consequently, only partial archaeological recovery was possible in that area. Even this way, however, numerous data could be recorded which gained significance during the course of subsequent archaeological investigations. The roads and building remains discovered made the reconstruction of Roman Period settlement structure possible in the area of Csalogány, Medve and Kacska streets which is of fundamental importance from the viewpoint of prognoses concerning future research in the neighboring lots. The rich assemblage of small finds (coins, Samian ware) brought to light here contribute important data to the problem of the Roman Period occupation in Pannónia.

During May to November 1994, lots 9-13 at Medve Street were investigated prior to the expansion of the Medve Street School. This work was financed by the local authority of the capital's district II. The results of these excavations far surpassed any expectations (see cover page).

In spite of Turkish Period disturbances, numerous details of well preserved Roman Period roads and buildings were brought to light. Similar finds in the Budapest area are known only in the Óbuda legionary fort and the Aquincum civil town. The 5 m wide road running east to west



6. kép

falfestménytöredékekből az épületek belső kiképzésének gazdagságára tudunk következtetni. Egyedülálló az az első századi, kilenc darabból álló arany éremkincslet, mely egy újkori pince padlója alatt 40 centiméterrel került elő, s egy agyagfalban volt elrejtve. (7. kép.) A római kor legkésőbbi szakaszából néhány sír került feltárrásra. Az előkerült igen gazdag kisleletanyag elsősorban a történelmi kutatás számára nagy jelentőségű. Az 1994-es kutatásokkal

was accompanied by drainage and covered with slabs of limestone. Several walls of the building located along this road were preserved within a 20 m long section (Figure 6). The average height of wall remains was 60 cm. A row of several rooms could be observed which had already been rebuilt several times during the Roman Period. Remains of a heating channel and support pillars from a room with hypocaust heating represent the last phase of reconstruction. Fragments of wall paintings recovered from this house provide evidence of the rich internal decoration of these buildings.

The 1st century hoard containing nine gold coins found hidden in a clay wall 40 cm below the floor of a modern cellar may be considered unique (Figure 7). The latest phase of the Roman Period was represented by a few graves recovered in the same area. The very rich assemblage of small finds collected at this site is especially important from the viewpoint of historical research. Some two thirds of the area occupied by the 1994 constructions could be covered by archaeological research. The

a beépítendő telek mintegy kétharmadát sikerült feltárni.

A romok igen jó állapota indokolta tette azok műemléki védetség alá helyezését, mely folyamatban van. Ezek ideiglenes megóvását /részleges visszatöltés, téliesítés/ a Budapesti Történelmi Múzeum biztosította, de további sorsuk, ill. a telek többi részének feltárása még bizonytalan. Azt azonban elmondhatjuk, hogy a kutatások eredményeként a II. kerület és egyben a Főváros nemzetközileg is jelentős műemlékkel gazdagodott.

unusually good preservation of ruins justified their protection as ancient monuments. The legal procedure is under way. Temporary protection (partial reburial, protection against winter frost) was ensured by the Budapest History Museum. The future of these monuments, as well as investigations in the protected area, however, are uncertain. Nevertheless, it may be said that the II. District as well as the entire capital, has become enriched by a monument which has international significance as a result of archaeological research carried out in this area.

Katalin Kérdő



7. kép